

Editor: Vasile Burlui

Redactor: Nicoleta Dabija

Tehnoredactor: Ana Roxana Hîngănescu

Coperta: Ionuț Broștianu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ANTONESEI, LIVIU

Jurnal din anii ciumei : 1987-1989 : încercări de sociologie spontană / Liviu Antonesei. - Iași : Cartea Românească Educațional, 2019

ISBN 978-606-9088-44-9

821.135.1

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional

Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași - 2019

Adresa: IAȘI, Bd Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2 – 700124.

www.ecredu.ro

LIVIU ANTONESEI

Jurnal din anii ciumei:

1987-1989

Încercări de sociologie spontană



Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Cuprins

Notă asupra ediției	7
Prefață.....	9
Post-scriptum	13
1987	15
1988.....	19
1989.....	39
1990 - Jurnal vorbit.....	114
ANEXE.....	137

1987

Nimic nu va mai fi ca înainte

Ceva s-a rupt în acest sistem ce părea de nezdrun-cinat, de o imobilitate ce ar putea duce nu doar la dispe-rare, ci chiar la nebunie. Grație Brașovului, ceva s-a rupt, sistemul începe să-și facă vizibile fisurile, poate chiar șubrezenia. Nu am foarte multe amănunte despre Brașov, dar e limpede că, pentru prima oară după mișcările mine-rilor din 1977 (iată, sînt deja 10 ani!), o mare massă a protestat împotriva mizeriei generalizate, dar și împotri-va celor ce simbolizează și „coordonează” această mizerie. Nu un singur opozant, nu cîțiva oameni, ci mii de oameni au ieșit în stradă, au strigat „Jos Ceaușescu” și „Jos dictatura”, au distrus însemnele acestei dictaturi, au cîntat „Deșteaptă-te, române”, au rostit cu voce tare ceea ce gîndim cu toții și nu avem curajul să spunem nici măcar în gînd. Reușesc să aflu că Brașovul arată acum ca un oraș în stare de asediu – patrule de milițieni și militari, foșgăială de „civili”, că au început arestările și anchetele. Un lucru însă e limpede – oricît de dură va fi represiunea, oricît de mulți vor fi arestați, oricît vor încerca să ne terorizeze pe toți, nimic nu va mai fi ca înainte de Brașov 1987. Bineînțeles că a fost reacția unei populațiiperate, dar e primul semn că disperarea poate provoca și curaj, nu doar o amorțeală cataleptică. Bineînțeles că s-au făcut numeroase erori și, în primul rînd, actele de distrugere și vandalism care pot legitima intervenția brutală și represiunea ulterioară. Dar e numai un început – trebuie să nu pierd(em) din vedere că mișcările poloneze din anii '50, '60 și chiar '70 nu au fost altfel. De-abia apariția Solidarității a putut imprima mișcărilor revendicative aparența de calm și masivitate care a impus regimului comunist deschiderea dialogu-lui cu societatea. Iar noi nici măcar nu avem tradiția

revendicativă a polonezilor, nici un embrion de organizare, ca să nu mai vorbesc de personalități de calibrul Papei, al lui Walesa și al consilierilor proveniți din KOR. Va fi fără îndoială o lungă luptă de organizare, de structurare a formelor de rezistență, dar măcar acum există semne că această luptă ar putea să înceapă. Alt lucru ce mi se pare limpede – nu se va putea face nimic dacă nu se realizează un racord între muncitori și intelectuali. În 1977, ocazia a fost ratată. Mișcarea Goma și mișcarea minerilor au fost complet paralele. SLOMR-ul pare a fi, pînă acum, singura tentativă serioasă de apropiere – dar atît de repede au reușit să-l distrugă în ciuda faptului că ajunsese la peste 2000 de persoane și că avusese ecou internațional. Nu știu, poate n-a fost o bună strategie anunțarea sa publică, poate trebuia încercată mai întîi crearea unei structuri de mii de oameni în clandestinitate. Deși, la noi, cu atîția informatori „pe cap de locuitor”, nu-mi dau seama cum s-ar fi putut păstra secretul unei operații de asemenea amploare. Nu știu, dar ceva trebuie găsit. E păcat să ratăm această șansă pe care Brașovul ne-a deschis-o.

Nu e singurul vinovat

În sfîrșit, a apărut Führerul la televizor. Arăta ca dracul, ceea ce înseamnă că „evenimentili” l-au zdruncinat destul de serios. Au fost chiar momente în care mi-era milă de el – părea că nu știe pe ce lume se află, a avut clipe de bîlbîială și ezitări prelungi în vorbire. Pe măsură ce vorbea și „participanții” îl aplaudau a intrat într-un soi de delir. La un moment dat, a început să vorbească despre animalele ce urmează să fie tăiate pentru consumul populației, tot pomenea de vite, porci, oi, ambalîndu-se pe măsură ce vorbea, pentru a încheia cu păsările „ce vor fi tăiate în număr nelimitat”! Sala în delir, prezidiul în delir, El în delir. Efectiv, s-ar putea spune că e un biet inocent, un nebun

manipulat, o paiată mișcată cu niște sfori trase de alții. Senzația mea e că tot cultul ăsta nu e decît o stratagemă a aparatcșikilor pentru a-l putea transforma ulterior în țap ispășitor. Îl laudă acum peste limitele imaginabilului, pentru a putea să-l acuze mai vîrtos cînd el nu va mai fi, iar ei se vor instala la putere. Părerea mea este că-l vor mai lăsa în post pînă la primăvară, căci iarna nu e prea îmbietoare pentru cei ce vor prelua ștafeta. Îl vor înlocui, probabil, la primăvară, de nu vor primi mai rapid vreun impuls de la Gorbaciov că prea strică „nebunul” imaginea „lagărului” bîntuit de vînturi perestroikiste. Dar cine naiba să-l înlocuiască? Prin ce sunt acești aplaudaci mai buni decît el? Nici măcar nu pot fi considerați ca o clasă politică, ei nu se gîndesc decît la mașinile de serviciu, la magazinele lor speciale, la televizorul lor în culori și la modul în care să-și procure un videocasetofon mai bun. Acum strigă „Trăiască Ceaușescu!”, mai tîrziu vor striga, cu aceeași vehemență „Moarte lui Ceaușescu!”. Bineînțeles, dacă vor îndrăzni să acționeze cîtă vreme el mai este încă în viață. Dacă stau bine și mă gîndesc, pînă la urmă, singurul nostru bărbat politic pare chiar el! Nu-i o constatare prea veselă, dar oricît mă uit în jurul lui (căci în jurul meu nu ar avea sens să mă uit!), nu văd nici o alternativă. De fapt, asta și pare marea problemă a viitorului – dacă e de întrevăzut vreo schimbare –, crearea oamenilor politici. E dificil de crezut că România, după zeci de ani de personalizare a puterii, după o jumătate de secol de absență a politicii efective, s-ar putea mișca într-o altă direcție fără o personalitate care să încarneze respectiva direcție. Or, în această privință, chiar nu văd nimic. Nimic, nimic, nimic.

Îmi amintesc că mi s-a făcut o dată milă de bietul nostru Führer nebun. Cred că era la una din aniversările sale. Vorbea tot felul de chestii despre „succesili” și „realizările” și, cum i se întâmplă adesea, pe măsură ce vorbea se încălzea, astfel că a ieșit din textul scris pe care-l citea. La un moment dat, a început să peroreze atât de pătimaș despre dispariția statului și a partidului încît nu doar eu am ciulit uimit urechile, dar și companionii săi invitați să-l aniverseze au căpătat niște mutre pe care se citea groaza. Într-un târziu, a avut din nou priză cu realitatea, a reușit să perceapă figurile descompuse ale celor din jur, și i-a liniștit spunîndu-le că vorbește „numai așa, teoretic”. Merită să suporti un astfel de regim numai ca să vezi cum arată protagoniștii săi cînd sunt puși în astfel de situații ce-i scot din rutina lor neclintită. Și delirul său, și mutrele ascultătorilor ar fi meritat să fie înregistrate. O mai limpede imagine a rupturii complete de realitate, a derutei provocate acestor oameni de cea mai mică abatere de la canonul cu care sunt obișnuiți este greu de găsit în fiecare zi. Ține de un miracol că un asemenea regim poate totuși să mai subziste. Probabil că e un efect inerțial și dacă, în locul Brașovului, ar fi fost vorba de cinci, șase orașe cam de aceleași dimensiuni, totul s-ar fi prăbușit ca un castel din cărți de joc. Bun. Asta pare posibil de făcut. Mai complicat e de găsit ce anume s-ar putea pune în loc.

1988**Dan Petrescu salvează onoarea**

Interviul acordat de Dan Petrescu publicației franceze „Libération” – pe care l-am audiat zilele trecute la Radio Europa Liberă – e exemplar în mai multe privințe. Mai întîi, contextual, pentru că ne salvează onoarea, nouă, intelectualilor fricoși și – ca să zic așa – „șovăielnici”. Dar asta contextual. Documentul mi se pare însă exemplar în el însuși – ca atitudine intelectuală și ca valoare politică. Mai ales că Dan nu face imprudența de a fixa întreaga vină pentru situația actuală numai pe Führer și pe neobosită lui soție. Dacă această alunecare ne-norocită într-un neînfrînat delir paranoic s-a petrecut, vinovat nu e numai Ceaușescu, ci și întreaga clasă politică din jurul său, care – de altfel – i-a întreținut și i-a amplificat delirul. Vinovați sînt, deci, și politrucii ce i-au cîntat în strună, și barzii care l-au cîntat la propriu, dar și noi ceilalți, care nu am făcut nimic pentru a împiedica dezastrul. În afară de mineri în 1977, de mișcarea lui Goma tot în acel an, de explozia necontrolată – și de aceea ușor de reprimat – de la Brașov, în fond, Führerul n-a întîlnit nimic care să i se opună. De aceea, nu putem visa nici măcar un glasnosti, o biată perestroikă. Dan pune problemele foarte limpede, însă, din păcate, iarăși le pune singur. Eu însumi am, acum, o stare interioară foarte amestecată. Pe de o parte, aș dori să-l caut și să-l felicit, să-i spun ce mult mi-a plăcut interviul. Pe de alta, mi-e și foarte rușine. Știu că el nu mi-ar spune nimic, ar fi chiar bucuros că-l caut ca să discutăm despre text, dar mă întreb, nu pot să nu mă întreb: cu ce obraz vin în fața lui? Și, oare, în realitate, spală gestul său cu ceva onoarea noastră? Nu, e mai cinstit să recunosc că o curăță doar pe a sa proprie. Iar, prin contrast, noi suntem

– de fapt – și mai demni de disprețuit. E greu de recunoscut asta, dar așa stau lucrurile în goliciumea lor adevărată.

Ce se întâmplă

Ce se întâmplă când puterea pare derutată, când societatea, atât de amortizată, pare să reacționeze și să conteste, când prin voci individuale și chiar prin proteste de grup establishment-ul pare a fi pus, chiar dacă timid, în discuție? Cred că puterea chiar a fost în derută în momentul Brașov, dar am impresia că a început să-și revină. Nefiind solicitată escaladat, cred că a început să-și elaboreze o strategie a represiunii și controlului. Principalul pericol pentru ea este nașterea unei conștiințe civice colective și a unei solidarități capabile să creeze societatea civilă. Societatea civilă ar fi singura instanță în stare s-o pună cu adevărat în discuție și, de aceea, nașterea ei trebuie împiedicată cu orice preț. Și – sunt convins – în momentul de față, o strategie menită să împiedice acest lucru este deja în funcțiune. Dar aceasta este pură teorie, și nu teoria mă interesează pe mine aici, ci analiza unor contexte situaționale concrete care o ilustrează și care, poate, mai târziu, ar putea fi materie primă pentru o privire generală asupra unei epoci date și asupra modului de funcționare a mecanismului ce ne macină viețile.

Deci, după Brașov, care după unii ar fi momentul de început al unei reacții ce va duce la sfârșitul unei domnii, fiind un fel de punct istoric nodal, după Brașov, deci, însă și după reacțiile de acum doi ani de la Iași – muncitorii și studenții – și din Ardeal, instituția represivă a trecut la elaborarea unei strategii de control asupra situației. O situație ce-ar putea fi definită, în termeni oarecum leniniști, drept cvasi-revoluționară ori pre-revoluționară. În aceiași termeni însă, o astfel de situație nu devine re-revoluționară stricto sensu dacă nu are o conducere expertă în „revoluție”. Ei știu foarte bine ce s-a întâmplat în Polonia atunci

când au reușit să se adune la un loc muncitorii și intelectualii – așadar, o evoluție de acest fel trebuie împiedicată. Deci, e absolut vital pentru ei să nu se nască un KOR, dacă nu vor să apară o Solidaritate. E necesară o strategie capabilă să împiedice o asemenea evoluție. O strategie care nu e complicată, în dublu sens: ea se bazează, în fond, pe tehnicile dintotdeauna ale controlului social și represiunii, pe de o parte; pe de altă parte, dată fiind situația de criză, nu trebuie aplicată într-o manieră excesiv de subtilă, cum se întâmplă în societățile stabile, ci aproape brutal. Nu însă brutal până la ultimele consecințe pentru a nu provoca o ripostă externă deschisă și, mai ales, pentru a nu se obține efectul invers, acela de catalizator al unei revolte.

Ce se întâmplă, așadar? Nu mare lucru la suprafața vizibilă a lucrurilor. La vîrf, puterea se comportă ca de obicei, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ca și cum situația ar fi extrem de sigură, de stabilă. E o tactică bună, din punctul ei de vedere. Aparența aceasta a siguranței descurajează pe eventualii revoltați – sau, mai exact, revoltabili. Prin urmare, continuă vizitele de lucru, discursurile sfărăitoare despre viitorul roz și prezentul lipsit de griji, propaganda își face treaba ei arhicunoscută. În același timp, la nivelele medii și mai de jos ale puterii, s-a declanșat o intensă activitate de intimidare și izolare a indivizilor cu comportamente neconvenabile, potențial opozante. De altfel, aflu zilele astea că muncitorii considerați drept instigatori la Brașov au fost judecați „în fața colectivului”, condamnați și împrăștiați în întreaga țară. În momentul de față, se lucrează însă intens la alt nivel – cel al „potențialului exploziv” și al conduitelor prezumtiv non-conformiste.

La ultima ședință de partid de la Institut, a sosit ca autoinvitat tovarășul secretar cu propaganda al județului. A avut și o intervenție îmbibată cu amenințări voalate legate de statutul precar al cercetării din științele socio-umane, cu aluzii privind prezența „la program” a cercetătorilor, dar mai ales cu unele insinuări despre comportamentul non-conformist, ba chiar „exhibiționist” al unor cercetători etc. Totul într-un sos de vorbe mari și apeluri la „înțelegerea situației”. E de la sine înțeles că n-a spus despre ce situație este vorba! Rezultatul – după cum îmi povestește Mihai: un fel de spaimă difuză la majoritatea participanților și, cu siguranță, credința fiecăruia că situația sa depinde de un fir de păr, iar acest fir de păr e ținut strâns bine în mîna atotputernică a partidului. Se pare că intimidarea și-a făcut efectul, cel puțin în „massa cercetătorilor”, deși, în realitate, erau vizate numai două persoane – Mihai și cu mine. Poate și domnul profesor, care ne simpatizează și nu face rabat la calitate.

Ce rezultă din această poveste sordidă „de partid”? Un lucru foarte simplu: cercetarea socială e un fel de cenușăreasă tolerată atîta vreme cît nu se ia în serios. În momentul în care și-ar asuma în toată puterea cuvîntului rolul, soarta ei ar fi pecetluită. Se pare că participanții la ședință au înțeles foarte precis semnalul – cel puțin vreo patru-cinci m-au abordat ca să-mi aducă aminte ce viață „liniștită” avem aici. Dacă suntem cumiști! Remarcabil e că tot ei au făcut cu mine și un fel de „ședință” de tragere de limbă. Ca și cum aș avea ceva de ascuns!

Biciul și zăhărelul

De-abia au început ecourile la interviul lui Dan și acestuia i-a fost, în sfîrșit, acordată o slujbă: bibliotecar la B.C.U., dar într-un serviciu mai izolat al acesteia. Pe de o parte, i-a fost dat acest serviciu, pe de altă parte însă, este supus unui proces tot mai vizibil de izolare. Este bîrfit față de prieteni și cunoscuți, aceștia sînt „avertizați” ce periculos este să aibă relații cu el etc. E limpede că nu au curaj să treacă la măsuri dure împotriva lui de teama unor reacții externe viguroase – și așa au un prestigiu internațional mai mult decît șifonat – și atunci încearcă fie să-l cumpere, fie să-l izoleze, fie ambele. De altfel, în ceea ce privește prima „soluție”, mă tem că se înșeală – nu e Dan omul care să se lase cumpărat. Și încă atît de ieftin! În fond, Dan nici nu percepe acest serviciu drept un cadou, ci ca pe un drept elementar. Ceea ce și este, de altfel, dacă e să ne luăm după splendida noastră Constituție. Nu e prevăzut acolo dreptul la muncă? Mă tem însă că tentativele de izolare vor avea mai mulți sorți de izbîndă. Românul nu e chiar cel mai bun cetățean de pe lume, capabil să se revolte împotriva nedreptăților făcute celorlalți. Și chiar lui însuși! Adevărul e că nu mi se pare capabil să discearnă astfel de subtilități: dacă este sfătuit să nu întrețină relații cu Dan Petrescu, nu doar acesta e lezat în drepturile sale, ci și cel sfătuit în acest fel. Din păcate, omul nostru e, mai degrabă, tentat să privească astfel de intruziuni în propria sa viață ca niște servicii, nu drept ceea ce sînt. Asta e. Și nu ne vom educa prea repede în această privință.